

LIETUVIŲ KALBOS SUDĖTINĖS DALELYTĖS

V. LABUTIS

§ 1. Daugelis lietuvių kalbos dalelių yra vienaskiemieniai darybiškai neskaidomi žodžiai (pvz.: *ar, be, gi, juk, ne, nè, tik, vis, vos* ir *pan.*). Šalia jų yra ir keliolika dalelių, kurias galima skaidyti į sudedamąsias dalis (pvz.: *argi, bene, kone, nebe, negi, tiktai, ko tik, tik tik* ir kt.), atitinkančias paprastas dalelytes. Šių dalelių sudedamųjų dalių santykiai dažniausiai yra artimi kai kurių savarankiškų sudėtinių žodžių dėmenų santykiams. Pavyzdžiui, dalelytės *bene* dėmenų santykis su atskirais žodžiais *be* ir *ne* yra panašus į, sakysim, įvardžio *kiekvienas* dėmenų santykį su žodžiais *kiek* ir *vienas*, arba, pavyzdžiui, dalelytė *ko tik* „vos“ yra panašios darybos samplaikinis vienetas, kaip įvardžiai *tas pats, šis tas* ir *pan.* Taigi dalelytes, sudarytas iš kelių sudedamųjų dalių, galima laikyti savotiškais sudėtiniais žodžiais, kurie nuo savarankiškų sudėtinių žodžių iš esmės skiriasi tik kiekybiniais požymiais: dėmenų semantinio krūvio silpnumu ir tarpusavio ryšio netvirtumu. Todėl dalelių struktūra ir daryba čia bus nagrinėjama, transformuojant tuos pačius metodus, kurie paprastai taikomi savarankiškų žodžių darybos analizei.

§ 2. Pagal dėmenų suaugimo laipsnį sudėtinės dalelytes galima skirti į sudurtines ir samplaikines. Žinoma, griežtų ribų tarp samplaikinių ir sudurtinių dalelių nėra, nes jų dėmenų suaugimo laipsnis ne visuomet aiškus. Kartais čia svarbu net ir rašyba. Sakysim, jeigu dalelytės *kadgi, dargi, netgi* ir kt. būtų rašomos dviem žodžiais, be abejo, jos būtų samplaikinės, o dabar praktiškiau jas laikyti sudurtinėmis, nors jų dėmenys mažiau suaugę, negu, pavyzdžiui, dalelių *bene, argi, negi, tiktai*.

Sudurtinės dalelytės

§ 3. Sudurtinės dalelytės yra sudarytos iš dviejų (kartais iš trijų) dėmenų, visiškai susiliejusių į vieną žodį. Kitaip sakant, tai yra savotiški sudurtiniai žodžiai, kurių dėmenimis eina buvusios savarankiškos dalelytės.

Daugelis sudurtinių dalelių pirmąjį ar antrąjį dėmenį turi tą patį. Pagal tai jos skirstomos į tam tikras grupes.

§ 4. Pagal pirmąjį dėmenį galima skirti tokias sudurtinių dalelių grupes¹:

ar-: *ar-gi*, *ar-gu*; plg. jngt. *ar-ba*;

be-: *be-gu*, *be-ne*;

ne-: *ne-be*, *ne-bent*, *ne-gi*, *ne-jau(gi)*; plg. jngt. *ne-gu*;

te-: *te-gi*, *te-gu(l)*.

§ 5. Dėmuo *ar-* yra klausiamoji dalelė *ar*, paprastai nulemianti ir visos sudurtinės dalelės reikšmę. Plg. *ar*, *argi*, *argu* reikšmės:

Ar pas daktarą buvai? SimBT 66. *Ar mes dalis dalinamės, kad nesutiksim?* PP 106.

Argi nepažįsti Petro Kurmelio darbo? ŽemRR 199. *Argi ne tu ten buvai?* Srj. *Nuog tavęs paties tatai bylai argu kiti pasakė tau apie mane?* DP 164 (LKŽ I 242). *Argu tau negailės.* JV 169 (LKŽ I 242).

Klausiamoji dalelė *argu* dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje nevartojama, ją žinome tik iš senųjų raštų. Pietinių vakarų aukštaičių tarmėse ji kartais pavartojama, pasitaisant ką pasakius, pvz.:

Rugių centneris tada buvo šešiolika, argu (=ne) aštuoniolika litų. Vrb (LKŽ I 242). *Juozai, argu Vinciai, nueik vandenio parneši.* Dkš.

Taigi čia dalelės *argu* dėmens *ar-* reikšmė yra artimesnė išskiriamajam jungtukui *ar* bei sudėtinio jungtuko *arba* dėmeniui *ar-*, negu klausiamajai dalelei *ar*².

§ 6. Dėmuo *be-*, atitinkantis klausiamąją dalelę *be*, lemia sudurtinių dalelių *beg(u)*, *bene* reikšmę, pvz.:

Be neėmei sapnuoti ar svaitėti? — *atšovė pati.* ŽemR II 239. *Be tu išeisi nevaromas?* Kp (LKŽ I 572).

Ar buvai daržely, ar skynei rūteles, beg ne tavo ašarėlės ant žalių rūtelių? Pnd. *...įėjęs gavai net apsidairyti, begu tik savo gryčion pataikei.* VaižgV 197. — *Bene vėl bus apskundęs Adomas už lėntas?* — *ūmai dengtelėjo Dėdėlei.* VienR I 281. *Tas Jatulis bene eiguliu dabar gavo?* Skn.

Dalelė *bene* turi ne tik klausiamąjį atspalvį, teikiamą dėmens *be-*, bet ir netikrumo, spėjimo atspalvį, kurį nulemia neigimo ir klausimo sąveika (plg. *Be neėmei sapnuoti..?* ir *Bene vėl bus apskundęs..?*). Kartais šis spėjimo atspalvis net ryškesnis už klausiamąjį. Tokiu atveju, žinoma, ir dėmens *be-* klausiamoji reikšmė esti visai išblukusi. Pvz.:

¹ Yra sudurtinių dalelių, turinčių visiškai neproduktyvų pirmąjį dėmenį ir pagal jį grupių nesudarantių, pvz.: *nė-maž*, *net-gi*, *jau-gi* ir kt.

² Išskiriamasis jungtukas *ar* savo kilme neatskiriamas nuo klausiamosios dalelės *ar*, žr. E. Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Göttingen (toliau: Lit. et. Wb.), p. 15. Todėl ir jungtuką *arba* darybos požiūriu galima gretinti su dalelėmis *argi*, *argu*.

Jau buvo bene laikas išmirti Šalteikiams. SimVK I 16. Rinkinio autorius bene pirmasis iš visų tarybinių kritikų atkreipė kiek didesnę dėmesį į Pabaltijo tautų literatūras... KorsLD I 124.

Rytų aukštaičių tarmėse (retkarčiais ir raštuose) randama dalelytė *bag* yra tos pačios reikšmės ir darybos, kaip ir *beg(u)*, tik vietoj dėmens *be-* turi *ba-*. Yra ir atskira klausiamoji dalelytė *ba*³. Pvz.:

Bag nebuvai daržely, bag neskynėi rūtelių? Skp. *Jisai dabar pats užpūčio sutrauktas, bag ne ketvirtį metai lovą girgždina.* BaltPV I 179. *Ba čia nukrito virbalas?* LKŽ I 440. *Pažiūrėkite sausąsias lazdeles, ba žaliuoja, ba lapoja?* JD 576.

Čia priskirtinos senuosiuose raštuose ir kartais tarmėse pasitaikančios klausiamosios dalelytės *bes* (*bės*), *bei*, turinčios tą patį dėmenį *be-*. Pvz.:

Bes ir mane perkeli per upę? Ds (LKŽ I 635). *Bes asch ius ir iusu vaikūs docziau eiti?* BB II Moz X 10. *O štai bės atneš vaisių, o jei ne, potam jį iškirsi.* LKŽ I 635. *Bei tu gausi iš jo?* KlP (LKŽ I 598). *Kažin bei būsi matęs?* Vvr (LKŽ I 635).

§ 7. Dėmuo *ne-*. Šio dėmens neigiamąją reikšmę aiškiai išlaiko tik dalelytė *nebe(-)*, o dalelyčių *nebent*, *nejau(gi)*, *negi* dėmens *ne-* neigiamoji reikšmė vos vos jaučiama, pvz.:

Ne viskas vaikams naudinga žinoti. BalčAP 29. *Dvi galvos — tai ne viena.* PP 177. *Ne mokslas jam dabar rūpi.* JablRR I 335.

Tuomet nebe laikas bus lakstyti, kaip jau nė kokios nebe liks. ZemRR 200. *Jau nebe pasakos rūpi, užmiršau jau.* Skb.

Ir ką jie čia ims pas mus? Nebent tą paskutinę karvutę. VencLR III 280. *Nebent jaujoje dar pamėginus prinokinti.* VaižgV 62. *Nejau tu nežinai tokio menkniekio?* Šil. *Tai nejaugi taip diena iš dienos ir ganysi?* VienR V 264. *Pašaras baigiasi, negi stips gyvulys tvarte?* Myk-PutS I 96. *Negi šitokiuose metuose varysim vaiką nuo savęs?!* BaltPV I 29.

§ 8. Dėmuo *te-*. Sudurtinė dalelytė *tegu(l)* ir senuosiuose raštuose pasitaikanti *tegi* turi tą pačią geidžiamąją ar leidžiamąją reikšmę, kaip ir pirmąjį dėmenį *te-* atitinkanti dalelytė *te*. Palyginkime jų vartojimo pavyzdžius:

Tegu kas kitas važiuoja. Vs. — Tegul kranksi! — pasakė kartą žmogus, lyg pasigailėdamas. CvR II 30. *Tegu eina šienaut.* Žl. *Te sau vėlybesniems krembliautojams tokie lieka.* VaižgV 48. *Te neapykanta virte pelenai nudegins jiems rankas ligi alkūnių.* JstMarcKP 98. *Tėgi paród mumus átskaŭnis|iėi ká tokió szitoiė teip szwėntoiá|ir nauiėi pataisitoi bažniczioi sawoi|kada nor padâre.* DP 19₅₁.

³ Dalelytės *be*, *ba* (ir dabartinėje lietuvių kalboje nebevartojama *bo*) yra vienos kilmės, žr. J. Endzelins, *Latviešu valodas gramatika*, Rīgā, 1951 (toliau: Latv. val. gr.), p. 702; E. Hermann, *Litauische Studien, eine historische Untersuchung schwachbetonter Wörter im Litauischen*, Berlin, 1926 (toliau: Lit. St.), p. 347–348. Tą patį dėmenį *ba-* istoriškai galėjo turėti ir dalelytė *ba-u*, žr. ten pat, p. 342; E. Fraenkel, *Lit. et. Wb.*, p. 36.

§ 9. Pagal pirmąjį dėmenį išskirtų sudurtinių dalelių tipai gana neįvairūs ir jų visai nedaug. Tai visiškai nedarūs ir neproduktyvūs dalelių darybos atvejai. Savotiška išimtis yra dėmuo *ne-*, su kuriuo yra sudaryta daugiau dalelių ir kuris gali eiti daugelio kitų žodžių priešdėliu.

§ 10. Pagal antrąjį dėmenį galima skirti tokias sudurtinių dalelių grupes:

-*be* : *ne-be(-)*, *te-be* ir kt.;

-*gi* : *ar-gi*, *dar-gi*, *kad-gi*, *na-gi*, *ne-gi*, *nejau-gi*, *net-gi*, *va-gi*, *vis-gi* ir kt.;

-*gu* : *ar-gu*, *be-gu*, plg. įngt.: *jei-gu*, *ne-gu* ir dll. *te-gu(l)*;

-*ne* : *be-ne*, *beg-ne*, *ko-ne*, *kuo-ne*, *maž-ne*;

-*vis* : plg. prv.: *per-vis*, *su-vis*, *už-vis*.

§ 11. Dėmuo *-be(-)* semantiškai siejasi su veiksmo ar būsenos trukmę rodančiu priešdėliu *be-* ir gal su emocine dalelyte *be*⁴, pvz.:

Nė ji ėjo, nė ji bėeis — nebe jaunystė. Škn. Čia *bė būdamas užkimau, mano balsas pasidarė nebe skardus.* BalčAP 310. *Žalia rūta, žalia rūta dar tebe žaliuoja...* JD 465. *Kokia iš tavęs bė darbininkė.* Pn.

Etimologiškai čia galima gretinti ir afiksą *-b*, randamą senųjų raštų ar tarmių žodžiuose *jėib*⁵ „jeigu“ (*geraus butų buvį iam, i e i b nebutų gimis szen tasai.* WP 133₁₃), *jėb* „o kad! o jeigu!“ (*J e b aš nuveinu, būt šitei nepasidarę.* Dkš), taip pat ir *-ba* žodyje *arba*.

§ 12. Dėmuo *-gi* — tai enklitiškai prie kito žodžio priaugusi pabrėžiamoji dalelytė *gi*⁶. Šis dėmuo palyginti gana produktyvus ir darus: jį galima dėti bemaž prie kiekvienos vientisinės dalelytės, be to, prie daugeliorieveiksmių, jungtukų ir kitų žodžių⁷. Pabrėžiamąją reikšmę *-gi* išlaiko su daugeliu dalelių (*argi*, *dargi*, *kadgi*, *netgi*, *visgi...*) ir juo labiau surieveiksmiais (*čiagi*, *tengi*, *kaipgi*, *kurg...*), jungtukais (*norsgi*, *betgi*, *beigi...*), jaustukais (*ėgi*, *ogi*, *ugi...*) ir pan. Tačiau yra vienas kitas žodis, kur *-gi* pabrėžiamoji reikšmė jau nebeįaučiama⁸, pvz.: *irgi* „taip

⁴ Etimologiškai emocinė dalelytė *be* ir dėmenys *be-*, *-be* tikriausiai irgi siejasi, plg. J. O t r ę b s k i, *Gramatyka języka litewskiego*, III, Warszawa, 1956 (toliau: Gram.), p. 359.

⁵ Po *-b* čia gali būti nukritęs *-e* arba *-a*, plg. apie tai E. H e r m a n n, Lit. St., p. 347.

⁶ Dėl dalelytės *gi* kilmės ir atitikmenų kitose indoeuropiečių kalbose žr.: B. D e l b r ü c k, *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen*, Bd. 2, Strassburg, 1897, p. 498 ir kt.; E. H e r m a n n, Lit. St., p. 323—327 ir kt.; J. E n d z e l i n s, Latv. val. gr., p. 699; E. S c h w y z e r, *Griechische Grammatik*, Bd. 2, München, 1950, p. 558; K. B ū g a, *Rinktiniai raštai*, II, Vilnius, 1959; E. F r a e n k e l, Lit. et. Wb., p. 126.

⁷ Dalelytės *gi* rašymas skyrium ar drauge su kitu žodžiu (t. y. vertimas sudurtinio žodžio dėmeniu *-gi*) yra susitarimo dalykas. Rašyba čia ne visuomet rodo *gi* savarankiškumo laipsnį.

⁸ Kad *-gi* kartais neturi aiškos pabrėžiamosios reikšmės, yra jau minėjęs ir F. K u r s c h a t, *Wörterbuch der litauischen Sprache*, Erster Theil, B. I, Halle, 1870, p. 121.

pat“, *kadangi, taigi*. Tokios reikšmės neturi ir sudurtinės klausiamosios dalelytės *negi* dėmuo *-gi*.

Afiksas *-gi* gali sutrumpėti į *-g*. Senuosiuose raštuose giminiški afiksai *-gi, -ge, -g* yra buvę daug dažnesni, negu dabartinėje kalboje, — jų ten gausu prie veiksmažodžių, įvardžių ir kitų žodžių, pvz.: *Weizdekig* DP 15₁₄, *Imkiteg* DP 387₁, *Wienokig* DP 11₃₈, *Kqgi* DP 14₂₅, *kasge* BB 1, Kor 3₅, ir t. t.⁹ Panašus afiksas *-g(i)* senuosiuose raštuose buvęs gana dažnas net po prielinksnių. Galimas dalykas *-g(i)* žodžiuose *ingi, išgi, nuogi, pergi* turėjęs ir šokią tokią pabrėžiamąją (emfatinę) reikšmę¹⁰.

Etimologiškai dalelytei *gi* artimos kilmės afiksą *-gi* (ar *-ge, -g*) galima matyti ir žodžiuose *jog, jogei*¹¹.

§ 13. Dėmuo *-gu* dabartinėje kalboje yra išlikęs tik dalelytėse *argu, begu* ir jungtukuose *jeigu, negu*.

Senuosiuose raštuose dalelytė *gu* vartojama dvejai: 1) kaip atskira dalelytė *gu* (rečiau) bei kaip laisvas postpozicinis afiksas *-gu* (dažniausiai)¹²; 2) kaip neatidalijamas sudėtinių dalelyčių (*argu, begu*) bei jungtukų (*negu, jeigu*) dėmuo. Pvz.:

1) *Akis gu tavo pikta yra?* Ev (LKŽ III 688). *Sakai mañ essi gu tu, krieszczionis?* VoK 4. *Jus gu teypag esate dar neiszmaneys?* Ch II 34.

2) *...maksų nessimakinna nei vaikų ergu schaiminas ta nemakinna.* WP 85 (Hermann, Lit. St., 172). *...weisdeti begu dabar giwena.* BB 2. Mos 4₁₈ (Hermann, Lit. St., p. 174). *...jeigu smanemus passimekczia, tada tarnas Chaus nebucziau.* WP 18 (Hermann, Lit. St., p. 172).

Be specialių tyrinėjimų sunku tikrai pasakyti, kokia dalelytės *(-)gu* reikšmė pirmuoju atveju ir koks jos semantinis ir etimologinis ryšys su dėmeniu *-gu*. Greičiausiai dalelytė *(-)gu* senuosiuose raštuose turi ir klausiamąją¹³, ir kartu pabrėžiamąją reikšmę, nes, pavyzdžiui, M. Daukšos Postilėje ja dažniausiai verčiami lenkų kalbos klausiamieji žodžiai *ažės, izali, -li*, turintys ir pabrėžiamąjį atspalvį. Pvz.:

T ū g u essi qnasai Messias žadėtasiš|kuris turėjo atayt?|A r g u kito ko laukti túrime? DP 17₄₂ — 18₁ (= *A t y ž e š iest on Messyas obiecanny|ktory miał pryść|c z y l i kogo inszego czekąc mamy?* W 27). *Nes wissie gu* (= *Bo i z a l i wszyscy...* W 639) *gali būt Pranaszais?* *Ar wissi Daktárais?* DP 389₂₂.

⁹ Daugybę senųjų raštų pavyzdžių su *-gi, -ge, -g* pateikia E. Hermanas, žr. E. Hermann, Lit. St., p. 106—171, 185—211 ir kt.

¹⁰ Zr. Chr. S. Stang, Die Präpositionen *ing(i), prieg(i), nuog(i), išg(i)* und der litauischen Lokalkasus, „Scando-Slavica“, t. 1, Copenhagen, 1954, p. 15.

¹¹ Zr. E. Fraenkel, Lit. et. Wb., p. 194.

¹² Šiuo atveju dalelytės *gu* atskirumas ar neatskirumas dažnai gali būti tik rašybos dalykas.

¹³ Dalelytė *(-)gu* klausiamąja vadinama ir Ruigio bei Milkauš žodynuose, pavyzdžiui, pastarajame: „*Gu Particul. interrog. insep.*“; žr. Ch. G. Mielcke, Littauisch-deutsches Wörterbuch, Königsberg, 1800, p. 88; P. Ruhig, Littauisch-Deutsches Lexicon, Königsberg, 1747, p. 44.

Be to, pažymėtina, kad M. Daukšos Postilėje dalelytė *gu(-gu)* dažnai vartojama pramaišui su *ar* ir ypač su *argu*.

Galimas daiktas, senuosiuose raštuose ir dalelyčių *argu*, *begu* dėmuo *-gu* turėjęs ne tik klausiamąjį, bet ir emfatinį atspalvį (plg. *ar* ir *argi* santykį, žr. § 5). Rodos, dažniau M. Daukšos Postilėje *ar* atitinka originalo *czy, izali*, o *argu* — *že, -li, izali*.

Senujų raštų klausiamuosiuose sakiniuose kartais vartojami ir žodžiai *negu*¹⁴, *jeigu*, pvz.:

Nes negu wissi brôlei saw (= *Bo á z a ž e s m y nie...* W 904) ir *isz szalies sutwêrimo* | *ir ižg' szaliés pataisimo* | *ir iž szaliés dūsziós ir kûno?* | *Iž szalies sutwâriimo* | *negu wienas yrá* (= *izali nie ieden...* W 904) *Têwas wissu mûsų?* DP 529₄₃₋₄₄. *Wieszpatie, negu giara sekte pasejey and dirwos tawo?* Ch II 30. ...*liêpe mumus tawi klaust: i ê i g u tu essi ansay* | *kurisáy turéio ateyt* (= *iesliś ty iest...* W 28) *â r g u* (= *c z y l i*) *dabar kito laukt turimė?* DP 18₄₀₋₄₂.

Cia žodžių *negu*, *jeigu* dėmens *-gu* reikšmė tikriausiai taip pat yra ne tiek klausiamoji, kiek emfatinė, nes klausiamąjį sakinį gali pradėti ir viena dalelytė *ne*¹⁵ (pvz.: *Sakysi, ne tavo čia darbas?* Dkš, plg. dar dalelytę *negi*, žr. § 7), o senuosiuose raštuose — kartais ir žodis *jei*¹⁶, pvz.: *Kad tad tarssime?* *arbá kam nûdžių atlaidimq priraszinét turime* | *J e i i n t i k é i m u i* | *â r g u m e i t a i*, *â r g u g a i t ė i m o d á r i m u i*? DP 481₄₁₋₄₂ (= *I e s l i w i e r z e* | *czyli miłosci* | *czyli pokucie?* W 809—810). *Tare mōkitump zakonē* | *ir Pariseuszump* | *biłōdamas* | *i e i d e r a s u b a t o i e g i d i t*? DP 338₁₀₋₁₁ (= *B o d z i l i s i e w s a b a t u z d r a w i á c*? W 559).

Taigi senujų raštų klausiamuosiuose sakiniuose vartotų žodžių *negu*, *jeigu* dėmuo *-gu* greičiausiai yra tokios pat reikšmės, kaip ir dalelytė *(-)gu* bei žodžių *argu*, *begu* dėmuo *-gu*.

Kitas dalykas yra jungtuko *negu* „kai“ ir *jeigu* „jei“ dėmens *-gu* reikšmė. Vargu ją galima sieti su klausiamuoju dalelytės *(-)gu* atspalviu¹⁷. Čia, tur būt, yra išblukusi tik emfatinė *-gu* reikšmė. Be kita ko, tai rodytų ir dėmens *-gu* fakultatyvumas: šalia *jeigu* ta pačia reikšme plačiai vartojamas ir jungtukas *jei*, šalia *negu* — kartais ir *ne* (pvz.: *Antažiegės lauke žolės daugiau, ne mûsų*. Ds). Pabrėžiamosioms dalelytėms ypač būdinga fakultatyvinė vartoseną (plg. dalelytę *(-)gi*, žr. § 11).

Iš to, kas pasakyta apie dalelytę *gu* ir dėmenį *-gu*, galima spręsti,

¹⁴ Žodį *negu* tarp klausiamųjų dalelyčių mini ir K. Sirvydo, ir M. Miežinio žodynai, žr. *Dictionarium trium lingvarum...* Avctore... Constantino Szyrwid... Quinta editio, Wilnae, 1713 (toliau — SD), p. 30; M. Miežinis, *Lietuwiszka-latviszkai-lenkiszka-rusiszka žodynas*, Tilžė, 1894, p. 146.

¹⁵ M. Daukšos Postilėje žodžiu *negu* pradedami klausiamieji sakiniai, kiek pastebėta, turi ir neigiamąją reikšmę.

¹⁶ Plg. Л. Дротвинас, Условные конструкции (союзные) в Постилле Н. Даукши, „Kalbotyra“, I, Vilnius, 1958, p. 127.

¹⁷ Panašiai linkęs manyti E. Hermanas, žr. E. Hermann, Lit. St., p. 259—261.

kad: a) etimologiškai *gu* (-*gu*) siejasi su *gi* (-*gi*, -*ge*, -*ga*, -*g*)¹⁸; b) semantiškai dalelytę *gu* ir ypač dėmenį -*gu* su *gi* (-*gi*, -*g*...) greičiausiai sieja emfatinis atspalvis; c) senuosiuose raštuose *gu* (-*gu*) klausiamasis ir emfatinis atspalviai yra sumišę: kartais ryškesnis vienas, kartais — kitas.

Dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje vietoj klausiamąjį atspalvį turėjusios dalelytės *gu* (-*gu*) vartojamos dalelytės *ar*, *be*, *bene*, o vietoj tos pačios dalelytės, turėjusios pabrėžiamąjį atspalvį, — dažniausiai *gi* (-*gi*). Todėl dalelytė (-)*gu* išnyko, o dėmuo -*gu* liko tik žodžiuose *negu*, *jeigu*, *begu* (retas literatūrinėje kalboje žodis), kur jo emfatinė reikšmė visai arba beveik neįaučiama.

§ 14. Atskirai minėtina geidžiamoji dalelytė *tegu*(*l*)¹⁹, kurioje taip pat krinta į akis dėmuo -*gu*(*l*). Tai dabartinėje lietuvių kalboje gana dažna dalelytė, paplitusi bemaž visose tarmėse (rečiau pasitaikanti žemaičiuose ir pačiuose šiauriniuose aukštaičių tarmių pakraščiuose, kur ją atstoja dalelytė *lai* arba *lei*). Mūsų senųjų raštų paminkluose dalelytė *tegu*(*l*) žymiai retesnė (kai kuriuose gal ir visai nevartojama²⁰), tačiau jos negalima laikyti šių dienų dariniu, nes ją pažįsta M. Daukša, K. Širvydas ir kai kurie kiti senųjų raštų autoriai; *tegul* duodama ir D. Kleino grammatikoje²¹.

Daugelis kalbininkų linkę manyti, kad dalelytė *tegul* esanti sudaryta iš dalelytės *te* ir esamojo laiko trečiojo asmens veiksmažodžio *guli*²², o *tegu* esanti atsiradusi iš jau dalelyte virtusio darinio *tegul*, nukritus jo galiniam garsui -*l*. Tokią dalelytės *tegul* darybą ypač remia senuosiuose raštuose pasitaikantys variantai su -*gi*(-*g*) — *tegigul* ir *tegulig*. Kartais *tegul* (arba *tegulig*) čia vartojama savotiška veiksmažodine reikšme²³, pvz.:

Wissa taŭ tegul' už meszlą[idąnt tiekai to Wieszpatis matonę igitumbei DP 350₁₁₋₁₂ (=wszytko sobie miej za gnoy... W 577). Betaig iei nori

¹⁸ Plg. E. Fraenkel, Lit. et. Wb., p. 126. Panašiai, rodos, manė ir K. Būga, žr. Rinkiniai raštai, I, Vilnius, p. 442.

¹⁹ Šiuo metu rašomojoje kalboje, rodos, dažniau vartojama dalelytė *tegul*. Tarmėse *tegu* ir *tegul* daug kur vartojama pramaišui, nors gal kiek dažniau *tegul* pasitaiko Rytų Lietuvoje, o *tegu* — Vakarų ir Pietų Lietuvos šnektose. Nevienodai tariamasi ir dalelytės *tegul* galinis garsas -*l*: dažniausiai jis yra minkštas, bet kai kurie pietiniai vakarų aukštaičiai jį kietina. Greičiausiai tai antrinis reiškinys, plg. *ait*, *sakyt* (kietas *t*) iš *eiti*, *sakyti* Dkš.

²⁰ Vietoj *tegu*(*l*) senuosiuose raštuose paprastai vartojama dalelytė *te*. E. Hermanas sakosi *tegu* neradęs daugelyje senųjų raštų, žr. E. Hermann, Lit. St., p. 255. Jos nėra ir P. Ruigio bei K. Milkaus žodynuose.

²¹ Žr. D. Klein, Grammatica Litvanica... Regiomonti, 1653, p. 137; SD 179.

²² Žr. F. Kurschat, Wörterbuch der litauischen Sprache, Erster Theil, B. 1, Halle, 1870, p. 451, taip pat F. Kurschat, Grammatik der litauischen Sprache, Halle, 1876, p. 372; E. Hermann, Lit. St., p. 255—259; Chr. S. Stang, Das slavische und baltische Verbum, Oslo, 1942, p. 245; J. Otrębski, Gram., p. 369—370.

²³ Plg. J. Otrębski, Gram., p. 369; E. Hermann, Lit. St., p. 259.

Neminime *tegul* gretinimo su senuosiuose raštuose ir kai kuriose dzūkų tarmėse pasitaikančia geidžiamąja dalelyte *tèstà* (*testo*, *testow*), kuri kildinama iš *te+stovì* (žr. J. Otrębski ten pat), nes tokio jos kilmės aiškinimo negalima laikyti visiškai neabejotinu.

ne su nauda dirbt||iei kokio dárbo nórime turét' prideranczio: t e g u - l i g t a t a i p i r m i e u s e s i r d i d ž e u s e s r ū p ė s t i s m u s ū... DP 333₁₇₋₂₀ (=n i e - c h a y ž e t o b ė d z i e... W 551).

Dalelytės *tegu(l)* vartosenos paralelumas su *te* ir *tegi* (žr. § 8) ir analogija su *ar: argi: argu; be: begi: begu; ne: negi: negu; jei: jeigu* duoda pagrindo ir kitaip aiškinti jos darybą, būtent: dalelytė *te*+ dalelytė *gu*+ afiksas *-l*²⁴. Pastarasis iš kilmės gali sietis su dalelyte *lai (lei)*²⁵ ir postpoziciniu afiksu *-lei (-le, -li, -l)*, pvz.: *ko l e i, namol e i, es l e* KLG 137 ir pan.

Savo daryba įdomūs ir kur-ne-kur žemaičiuose pasitaikantys dalelytės *lei (le)* dariniai su dėmeniu *-gu(l)*, pvz.:

L e i g u e i n i r a n a Skd. *L e g u l' būtų tyrę, ko išvažiavo viską pametę* Pp. *L è g u l' važiuoja, jei nor pamatyt||T è g u l' lo — šuo tam yra* Sg.

Gali tai būti dviejų toje pačioje tarmėje vartojamų dalelyčių *tegu(l)* ir *lai* paprasta kontaminacija, o gal čia dėmuo *-gu(l)* savarankiškai pridėtas prie dalelytės *lei*, kaip ir prie *te*?

§ 15. D ė m u o *-ne* — tai dalelytė *ne (ne-, plg. § 7)*. Kaip tikras sudurtinio žodžio dėmuo *-ne* nėra produktyvus; daug dažniau *ne* su kitomis dalelytėmis sudaro į vieną žodį galutinai nesuaugusias samplaiakas, pvz.: *ar ne, vos ne* ir kt. (žr. § 20).

Sudurtinės dalelytės *bene, kone, kuone, mažne*, turinčios dėmenį *-ne*, dažniausiai primena kopuliatyvinės reikšmės darinius. Juose dėmens *-ne* neigiamoji reikšmė palyginti ryški. Pvz.:

Taip nusidvyčiau, kad jau k o n e rėkti pradėjau. DonM 108. *Rudenį k u o n e kiekvieną dieną lyja.* Krž. *Visi namiškiai Dilbų m a ž n e kartu užmetė Partūnį klausimais.* ZemRR 180.

Kitus pavyzdžius žr. §§ 6, 7.

§ 16. D ė m u o *-vis*, atitinkantis dalelytę *vis*, yra retas ir neproduktyvus. Tik su kai kuriais prielinksniais jis sudaro keletą dalelytėms artimųrieveiksmių: *pervis, sūvis, užvis*. Jų reikšmė kartais artimesnė žodžių *labiausiai, visai, visų*, kartais dalelytės *ypač* reikšmei. Pvz.:

Pilvas p e r v i s geriau laiką nurodo... ZemR I 94. *Jis s u v i s nieko nemoka ir nesimokina.* Žž. *Bet ėdrumu jis u ž v i s labiausiai garsėjo.* CvR₁ VI 267. *Cia šuneliai, u ž v i s rūmuose gyvenantieji, tarėsi į vyresnius pašoksią.* ValR 388.

§ 17. Atskirai minėtinos dar tokios sudurtinės dalelytės, kurių vienas ar abu dėmenys yra kilę ne iš dalelyčių, o iš kitų žodžių. Dabartinės kalbos požiūriu aiškiai tokios darybos yra dalelytės *tiktaį* ir *kaziñ*.

²⁴ Plg. A. Bezzenberger KZ XLI, p. 112—113. Panašiai, tur būt, galvojo ir K. Būga, žr. jo laiško rankraštį (Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštynas, KB-2, p. 32).

²⁵ Dalelytė *lai* ir lat. *lai*, K. Būgos nuomone, nebūtinai turi būti kilusi iš veiksmažodžio *laist* (liet. *leisti*) imperatyvo *laid* < **laidi* (žr. J. Endzelīns, Latv. val. gr., 892 ir kt. lit.), nes *-d* nukritimas čia esąs negalimas. Ypač prūsų kalboje *boū-lai, ēi-lai* dėmuo *-lai* negalys būti kilęs iš **laidais*; žr. KB-2, p. 31—33.

Dalelytė *tiktai* sudaryta iš dalelytės *tik*²⁶ ir išblukusios reikšmės įvardžio *tai*²⁷. Jos išskiriamąją reikšmę visiškai lemia pirmasis dėmuo *tik*-. Palyginkime *tik* ir *tiktai* vartojimo pavyzdžius:

Už stalo tik ponai ir kunigai. PP 85. *Juos tiktai miške augę žmonės tepažįsta...* BarAS 9. *Kits nieks neauga, tik kadagiai.* Žg. *Kam nori karaliauk, tiktai ne man.* SrR II 18.

Su dalelyte *tik* daugiau sudurtinių dalelyčių nėra, tačiau ji gali eiti kai kurių samplaikinių dalelyčių bei kitų žodžių dėmenimis (žr. §§ 20).

Dalelytė *kažin* yra sutraukta iš įvardžio *kas* ir veiksmažodžio *žino*. Tarmėse vartojami ir dar labiau sutrumpėję arba turintys įvairius afiksus dalelytės *kažin* variantai: *kąži*, *kąž(-)*, *kąžne*, *kąžna*, *kąžno*, *kąžnai*, *kąžnec* ir pan. Dalelytė *kažin* (ir jos variantai) turi netvirtą, abejojamąją klausiamąją reikšmę ir sakinyje dažniausiai eina prie kitų klausiamųjų žodžių. Pvz.:

Kažin, ar karvė gert nor? Grz. *Kažin, ar tu rasi?* Jrb. *Kažin, kur yra mano močiutė?* JD 733. *Kažin, ko jis toksai pasidare?* Slv.

Sudurtinė dalelytė *kažin* (*kaži*, *kaž...*) gali virsti neapibrėžiamųjų samplaikinių įvardžių beirieveiksmių dėmeniu, pvz.: *kažin kas*, *kažin koks*, *kažkur*, *kažin kaip* ir kt.

§ 18. Sudurtinių dalelyčių kirčiavimas. Sudurtinių dalelyčių kirčiavimas yra nenusistovėjęs ir tarmėse labai įvairus. Kirčiavimo atžvilgiu dalelytes lengviau grupuoti pagal antrąjį dėmenį.

Literatūrinėje lietuvių kalboje dažniausiai kirčiuojamas sudurtinių dalelyčių antrasis dėmuo, tik dalelyčių, turinčių antrąjį dėmenį *-be* ar *-gi*, linkstama kirčiuoti pirmąjį dėmenį. Tarmėse pirmasis dėmuo kirčiuojamas daug dažniau, o vietomis tokį kirtį turi vos ne visos sudėtinės dalelytės.

Panašiai, kaip dalelytės, kirčiuojami ir kai kurie sudėtiniai jungtukai arrieveiksmiai, turintys tuos pačius dėmenis.

Literatūrinėje kalboje galima skirti šias sudurtinių dalelyčių kirčiavimo grupes (greta, skliaustuose, pateikiami tarminio kirčiavimo variantai):

nèbe (*nebè*), *tèbe* (*tebè*);

aĩgi (*argì*), *baũgi* (*báugi*, *baugì*), *dárgi* (*dargì*), *iĩgi*,

kàdgi (*kadgì*), *vìsgi* (*visgì*)...;

begù (*bègu*), *negù* (*nègu*), *tegù* (*tègu*), *tegùl* (*teguì*,

tègul), bet *aĩgu* (*argù*), *jéigu* (*jeigù*);

²⁶ Senuosiuose raštuose ir tarmėse dažnai pasitaiko ir *tikt*, todėl K. Jaunius žodį *tiktai* laiko sudarytą iš *tikt* ir pabrėžiamosios dalelytės *-ai* (plg. *tas-ai*, *kurs-ai* ir pan.); žr. K. Jaunius, Lietuvių kalbos gramatika, Petrapilis, 1908–1916, p. 107.

²⁷ Plg. J. Otrębski, Gram., p. 298. Dalelytė *tik* iš kilmės, tur būt, sietina su *tiẽk*; žr. J. Endzelĩns, Latv. val. gr., p. 609, E. Fraenkel, Lit. et. Wb., p. 1087–1088. M. Daukšos Postilėje ta pačia reikšme (lenkų *tylko*) pavartojama ir *tiektai* DP 10₁₇, ir *tiktai* DP 10₂₈.

benè (bène), konè (kóne), kuonè (kuōne), kažnè (kàžne), mažnè (màžne).

Tarmėse, o neretai ir rašytiniuose šaltiniuose, ypač įvairuoja sudurtinių dalelyčių ir jungtukų su dėmeniu *-gu* kirčiavimas. Pvz.: *aīgu* Brt, Dkš, Gs, Mrj, Rdm, Vrb... DP 11₁, 132₁₅, 481₄₁, LKŽ I 242... ir *argū* (šalia *aīgu*) DP 424₂₅, 425₂₈, JV 169... *bēgu* VoK 48 ir *begū* Krkl, Tv, Rt, Pc, Srv, K 43, JV 240, *nēgu*²⁸ Dkš, Gs..., ir *negū* Als, Plv, Rm, Vkš, DLKŽ 489, *jéigu* Als, Dkš, Gs, Lp, Rm, Slm, Škn, Vlkv, DLKŽ 289 ir *jeigū* Trgn, Slm, Vkš; *tegū*²⁹ Al, Brš, Dkš, Dkšt, Drsk, Grš, Gs, Jd, Jrb, Kpč, Krm, Krk, KzR, Lkč, Lp, Nm, Rsn, Rmš, Sdr, Sūsn, Št, Škn, Tršk, Vl, Vlkv, Zp, Žm... ir *tēgu*³⁰ Als, Bb, Dt, Grk, Gs, Kl̃m, Krkn, Nd, Sdb, Škt, Sln, Slv, Tt, Vg, Vgr, Vnd..., kirčiuoja tvirtapradžiškai *tegūl* arba *tegūl̃*³¹ Alks, Alz, Antz, Ant, Auk, Brč, Db, Krs, Kps, Ker, Krn, Onš, Pin, Pbr, Rk, Raud, Sb, Skp, Slm, Šmn, Ukm, Žl, Žsl... ir *teguī* Als, Btr, Dkš, Jzv, Kv, Lnm, Lp, Nm̃j, Prn, Rtn, Smal, Slnt, Škn, Šr, Tj...

Antrasis dėmuo literatūrinėje kalboje kirčiuojamas ir dalelyčių *kažin*, *kaži*, *tiktai*, *beveik*, *bemāž*, nors tarmėse nereti ir kitokie jų kirčiavimo atvejai: *kāžin*, *kāži*, *kažiñ*, *tiktai*, *bemāž* ir t. t.

Apskritai, sudurtinės dalelytės linkusios išlaikyti atskirą kirtį, nors greitoje kalboje ir jos gali šlietis prie kitų kirčiuotų žodžių.

Samplaikinės dalelytės ir dalelyčių samplaikos

§ 19. Samplaikinėmis dalelytėmis laikome struktūriškai dar galutinai nesuaugusias, bet semantiškai jau neišskiriamas ir sudarančias leksinį vienetą dalelytes. Šių dalelyčių vienas dėmuo neretai esti koks nors įvardis, prieveiksmis ar jungtukas, o kitas — dalelytė, ypač dažnai — dalelytė *tik* (gali ir abu dėmenys būti dalelytės), pvz.: *ko tik* „vos“, *ką tik* „vos“, *tik ką* „vos“, *kaip ir* „lyg, neva“, *bet tik* (*tiktai*) „šiaip sau, vis tiek“, *ne bet* „ne šiaip sau“, *tik tik* „vos“, *vos vos* „vos, šiaip taip“ ir kt. Pvz.:

Juozui nepigiai atiteko tos dovanos: ko tik galvos nepadėjo, gelbėdamas ponaičius skęstant. LzPR II 12. *Kad pailsau, ką tik pabėgiau vežimą krauti.* Dkš. *Tik ką šiltas jis.* Ds. *Tas kareivis nuo ano kaip ir bėgt taisos.* Škn. *Mum bet tik šiltoje vietoje pasėdėt...* VienR III 50. *Jis ne bet vyras — yr ko žiūrėti!* Jnšk (LKŽ I 642). *Nerimaičia, ką susitikdama, visiems skelbė, brolis tapęs jau tik tik ne generolu.* VaižgR II 26. *Jautri dainelė vos vos aidėjo.* SNrP II 34.

Šnekamojoje kalboje tokios samplaikos neretai susilieja ir į vieną žodį, pvz.:

²⁸ Kad tose pačiose vietose kirčiuojama ir *nēgu* ir *negū*, žr. J. Senkus, Kapsų ir zanavykų tarmių jungtukas, jaustukas ir ištiktukas, „Lietuvos TSR MA Darbai“, Serija A, 1(10), 1961, p. 109.

²⁹ Remiamasi „Lietuvių kalbos tarmių atlaso“ kartoteka.

³⁰ Siaurės Lietuvos šnektose čia greičiausiai atitrauktas kirtis.

³¹ Pietų ir Rytų Lietuvoje tvirtapradis *u* čia turi būti ilginamas.

Jis man k a p i (=kaip ir) kur matytas. Dkš. Koks čia jo darbas, dirba b è t i k. Kp (LKŽ I 643).

Kai kurių samplaikinių dalelių (pvz.: *bet tik, ne bet*) reikšmė gana savotiška — artima prieveiksmiams. Tokias samplaikas, kaip *ką tik* „neseniai“ (*Iš aslos sąslavos k a t i k į pasuolius išblaškytos... ŽemRR 211*), *kaip tik* „pats tas, kaip reikiant“ (*Dieną nepatogu, o naktį — k a i p t i k. VienR VI 172*), *vos ne-vos* (*V o s-n e-v o s ištrūkęs, vilkas bėgo į g i r ią. BasRP 301*) ir pan., galima laikyti jau prieveiksmais.

§ 20. Samplaikinių dalelių gana negausu. Daug dažniau dvi (ar kelios) dalelytės, paprastai vartojamos gretimai, papildoma viena kitos reikšmę ir yra šiek tiek susijusios intonaciniais ryšiais, bet vis dėlto išlaiko minimalų savo semantinį krūvį ir struktūrinį atskirumą. Iš tokių dalelių samplaikų galima paminėti šias: *ar ne, bau ne, dar ir, dar ne, dar tik, ir jau, jau jau, jau ir, jau kad, kad bent, kad ir, kad nors, kad tik, lyg ir, lyg kad, lyg tartum, net ir, nors ir, štai jau ir, tai kad, tik ir, vien tik, vis dar, vos ne, vos tik*. Pvz.:

Ar mano lizdelis — a r n e d v a r e l i s. JD 593. B a u n e t u žinai ką apie juos. Mrs. Buvo d a r i r d u k t ė O n a. VencLR III 132. D a r n e šiandien varna ratais važinė. PP 322. ...V i n c e l i s d a r t i k p i r m a s i a s k e l n e s n e š i o j o. CvR I 3. V a r g s t a m i r j a u. Vlk. J a u i r g i e s m ė s g i r d ė t i, j a u j a u a r t i n a s i, j a u v i s o s g r o ž y b ė s m a t y t i... ŽemRR 423. J a u k a d b a r s i u v a i k a, t a i b a r s i u, k a i p a r e i s s u s t i p ė s! SIm (LKŽ IV 294). K a d b e n t t o s š a l n o s n o r s k a r t a n u s t o t ū... ŽemR II 58. S a v i k a d i r n e v a l g ė p a r i o g s o s. Mžš. P a t s p a t r ū k s i r v a i k u s p a t r ū k i n s! K a d n o r s t a s p i n i g a s j a u t i e k b ū t ū m u m s r e i k a l i n g a s!.. KrėvRg 173. J u m s k a d t i k i l g i a u s t o v ė t i r u o d e g o m i s t e m o j u o t... V a i ž g V 64. T u o s e r a t u o s e l y g i r s ė d i k a ž k a s... SImBT 196. L y g k a d t o j i s a m a n ė b i t ė m a n b ū t ū p a r o d ž i u s i k e l i a: u ž v e r č i u k n y g a. CvR II 7. L y g t a r t u m č i a ž a l k t i e n ė p a t į a p r a u d o j o. B a r A Š 8. N e b e p a s i k e l d a m a s i š l o v o s, s e n e l i s n e t i r n a m u o s e n i e k o n e b e p a d ė d a v o... G u d - G u z K I T 42. J i n e t n u s i š y p s o j o n o r s i r n e v i l t i e s š y p s e n a. SImVK II 71. Š t a i j a u i r r u g i a i n u n o k o. M a š A M B 30. T a i k a d p r a s i g y v e n o: i š a d a t o s i š ė j o. P P 66. O g r u z i n a i a n a i s l a i k a i s t a m t i k i r g i m d a v o. V i e n R I 22. P a v y d a s k i l d a v o v i s o m v i e n t i k p a m a č i u s t o k i u s p l a u k u s. J s t M a r c K P 50. B a l t a s i s s e n i s v i s d a r t e b e s ė d ė j o t e n p a t. B a l č A P 272. T a i j i s i r ė m ė ž a d i n t i v i s u s r y t a i s v o s n e n u o p i r m o s g a i d y k s t ė s. B a l t P V I 44. P a r n i ū k ė a t s i l i k ė s k r a i t v e ž y s, a r k l i a i v o s t i k p a v i l k o. Ž e m R R 60.

Dažniausiai tokios samplaikos susidaro, dalelytėms *ir, tik, ne* prisiliejus prie kitos kurios dalelytės.

Minėtos samplaikos rodo dalelių polinkį šlietis į tam tikras poras, lyg ir savotišką dalelių tarpusavio trauką. Tačiau jų komponentai mažiau susiję, lengviau gali būti išskirti, negu samplaikinių dalelių. Aiškių ribų tarp samplaikinių dalelių ir dalelių samplaikų, žinoma, nėra. Net negalima tiksliau pasakyti, kiek tikrai yra samplaikinių dalelių ir kiek dalelių samplaikų. Dalelių formavimasis, artėjimas į vieną sudėtinį leksinį vienetą yra gyvas, tebevykstant kalbos reiškinys.

- BalčAP — H. K. Andersen, Pasakos, vertė J. Balčikonis, Vilnius, 1957.
- BaltPV — J. Baltušis, Parduotos vasaros, I, Vilnius, 1958.
- BarAS — A. Baranauskas, Anykščių šilelis, Vilnius, 1954.
- BasRP — J. Basanavičius, Rinktinės pasakos, Vilnius, 1948.
- BB — (su biblijos teksto nurodymais) Biblia tatau est Wissas Schwentas Raschtas, Lietuwischkai pergulditas per Janą Bretkūną Lietuwos Pleboną Karaliacziue (1579—1590).
- Ch — Biblia litewska Chyliniskiego, Nowy Testament, tom II — Tekst, Wyd. Cz. Kudzinowski — J. Otrębski, Poznań, 1958.
- CvR — P. Cvirka, Raštai, I—XIII, Vilnius, 1949—1957.
- CvR₁ — P. Cvirka, Raštai, I—VIII, Vilnius, 1959.
- DonM — K. Donelaitis, Metai, Vilnius, 1956.
- DP — D. Daukšos Postilė, Fotografuotinis leidimas, Kaunas, 1926.
- Ev — Ewangelie Polskie y Litewskie... Wilnae... 1690.
- Gud-GuzKIT — A. Gudaitis-Guzevičius, Kalvio Ignoto teisybė, Vilnius, 1952.
- JD — A. Juška, Lietuviškos dainos, I—III, Vilnius, 1954 (Skaitmenys prie santrumpų rodo dainos numerį).
- JstMarcKP — Just. Marcinkevičius, Kraujas ir pelenai, Vilnius, 1960.
- JV — Lietuviškos svotbiinės dainos, užrašytos par Antaną Juškėvičę ir išspausdintos par Joną Juškėvičę, Petropjilė, 1883 (Skaitmenys prie santrumpų rodo dainos numerį).
- KB-2 — K. Būga, Laiško J. Endzelynui (spėjamas adresatas) rankraštis (Lietuvių kalbos ir literatūros instituto biblioteka, sign. KB — 2).
- KIG — Grammatica Litvanica... primūm in lucam edita à M. Daniele Klein... Regiomonti... 1653.
- KorsLD — K. Korsakas, Literatūrų draugystė, I, Vilnius, 1963.
- KrėvRg — V. Krėvė, Raganius, Vilnius, 1958.
- KZ — Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, begründet von A. Kuhn (eina nuo 1852 m.).
- LKZ — Lietuvių kalbos žodynas, I—VI, Vilnius, 1941—1962.
- LzPR — Lazdynų Pelėda, Raštai, I—VII, Vilnius, 1954—1955.
- MašAMB — Pr. Mašiotas, Ir aš mažas buvau, Vilnius, 1956.
- Myk-PutS — V. Mykolaitis-Putinas, Sukilėliai, I, Vilnius, 1957.
- MP — Postilla Lietuwiszka Tatai est Izguldimas prastas Ewangelieu ant kožnos Nedelios ir Szwentos per wisus metus, kurios pagal buda sena Bažniczioy Diewa est skaitomos. Nu isz nauja su didziū perweizdeghimu est izduota... Wilniuj per Jokubą Morkuną... Metuose... 1600.
- PP — Patarlės ir priežodžiai, Vilnius, 1958.
- SD — Dictionarium trium linguarum, In usum Studiosae Iuventutis, Auctore R. P. Constantino Szyrwid... Quinta editio... Wilnae, 1713.
- SimBT — I. Simonaitytė, ...o buvo taip, Vilnius, 1960.
- SimVK — I. Simonaitytė, Vilnius Karalius, I—II, Vilnius, 1956.
- SNėrP — S. Nėris, Poezija, I—II, Kaunas, 1946.
- SP — Szyrwid, Punktay sakimu (Punkty kazań), mit kurzer grammatischer Einleitung herausgegeben von F. Specht, Göttingen, 1929.
- SrR — B. Sruoga, Raštai, I—VI, Vilnius, 1957.
- VaižgRR — Vaižgantas, Rinkiniai raštai, I—II, Vilnius, 1957.
- VaižgV — Vaižgantas, Vaizdai, Vilnius, 1947.
- ValR — M. Valančius, Raštai, Kaunas, 1931.
- VencLR — A. Venclova, Raštai, I—III, Vilnius, 1955.

³² Vietovardžiai trumpinami taip, kaip „Lietuvių kalbos žodyne“.

- VenciR — A. Venclova, Raštai, I—III, Vilnius, 1955.
 VienR — A. Vienuolis, Raštai, I—VII, Vilnius, 1953—1955.
 Vlk — Valkininkai.
 VoK — Литовский катихизисъ Даукши, По изданию 1595 года, вновь перепечатанный и снабженный объясненіями Э. Вольтеромъ, Санктпетербургъ, 1886.
 W — Postille... Przez D. Iakoba Wvuka w Krakowie... 1617 (šeštasis leidimas).
 WP — Volfenbiutelio Postilė (Volfenbiutelio bibliotekos rankraštis iš 1573 m.).
 ZemR — Zemaitė, Raštai, I—VI, Vilnius, 1956—1957.
 ZemRR — Zemaitė, Rinkiniai raštai, Kaunas, 1946.

СЛОЖНЫЕ ЧАСТИЦЫ В ЛИТОВСКОМ ЯЗЫКЕ

В. ЛАБУТИС

Резюме

Кроме простых, морфологически неделимых частиц, в литовском языке имеются частицы, которые по степени слияния их составных компонентов делятся на две группы — на сложные частицы (напр.: *argi, begi, bene* «разве, разве не», *kone* «чуть, чуть не» *nebe* «не, уж не» и т. д.) и на составные частицы или сочетания частиц (напр.: *ko tik, tik tik* «чуть-чуть, едва», *vos tik* «лишь только, едва», *vien tik* «только» и т. д.).

Сложные частицы — это полностью в одно слово слившиеся две, иногда даже три (напр.: *nejaugi* «неужели»), частицы. Образование этих частиц является мало продуктивным специфическим способом словообразования. Продуктивной можно считать лишь частицу-компонент *-gi* «же», которая может примыкать почти к каждой простой частице и образовать новую сложную частицу.

Обращает на себя внимание компонент *-gi*. В современном литовском языке *-gi* как самостоятельная частица не употребляется, а обнаруживается только в частицах *argi, begi* «разве, неужели» и в союзах *jeigu* «если», *negi* «нежели». Но компонент *-gi* довольно распространён в древних памятниках литовской письменности (здесь *gi* встречается и как отдельная частица). На основе отдельных сопоставлений «Постиллы» М. Даукши (XVI в.) с оригиналом — «Постиллой» Вуйка можно предполагать, что компонент (и частица) *-gi* имел эмфатичное-вопросительное или, в некоторых случаях, — просто эмфатичное значение. Этимологически частица *-gi* связана с частицей *gi* (*-gi, -g*).

Составные частицы, формально ещё не составляющие одного слова, но уже имеющие общее значение, также не многочисленны и не многообразны. Гораздо чаще в литовском языке две частицы составляют сочетания, слов, семантически разделяемые, но обычно употребляемые вместе, напр.: *ar ne* «разве не», *lyg kad* «как будто», *net ir* «даже и», *štai ir* «вот и», и т. д. Особенно часто такие сочетания образуются с частицами *ir* «и», *ne* «не», *tik* «лишь, только». Точно определить число таких сочетаний частиц, ровно как и отграничить от них составные частицы, почти не возможно, ибо образование тех или других отображают живой, и притом незаконченный, процесс тяготения одной частицы к другой.